

HERMENEVS

4^e JAARGANG, AFL. 5 — 15 JANUARI 1932

Nederlandsche dichters

IV

DE DICHTER JACQUES PERK EN DE KLASSIEKE OUDHEID

In zijn mooie inleiding tot deze artikeltjes, heeft Prof. Prinsen spijtig geconstateerd, dat de officieele klassieke studiën in de negentiende eeuw (in ons land althans) buiten het Ie ven, buiten de schoonheid en buiten de wijsheid kwamen te staan. En hij zoekt den invloed, dien de klassieken hoe dan ook op ettelijke tachtigers hebben uitgeoefend, bij voorkeur langs een omweg. De namen der door hem genoemde classici zijn: *Kloos*, *Boeken*, *Gorter*, om van de eenigszins latere Boutens en Leopold niet te gewagen. Perk's naam figureert hier niet bij.

Toch heeft ook Jacques Perk, evenals Kloos, de klassieke colleges gevolgd, welke toen ter tijde te Amsterdam werden gegeven aan de Gemeentelijke Universiteit. En nog kort geleden heeft één zijner studiegenooten, Dr. Aegidius Timmerman, een reeks van kostelijke herinneringen gepubliceerd in de N. R. Courant, die meer dan iets anders bewijzen, hoe gemeenschappelijke ergernis over doodende saaiheid slechts gecompenseerd kon worden door den humor der „omatissimi commilitones”, die af en toe losbrak in een schallenden lach. O, dat vertrek aan den Achterburgwal! Ook ik heb dat vertrek, mitsgaders de saaiheid nog zeer goed gekend! Want de geest van den Leidschen Cobet en (wat erger is) van Naber spookte nog rond, al leefde daarnaast en daarboven de geest van K. Kuiper.

„Gott allein weisz die Leiden die ich dabei ausgestanden”, zei Heinrich Heine als hij teruggedacht aan het leeren van Grieksch. Dit zal Perk hem hebben nagezucht als hij dacht aan die colleges. „Jacques lag, zijn linkerelleboog over de tafel heendweilend, met zijn blauwe oogen naar de lucht te kijken/’ aldus beschrijft hem Timmerman, in dat kale lokaal op college bij Naber. Hoe dit zij, vast staat dat hij klassieke letteren liep. En aangezien het buiten kijf voorkomt, dat een student in die Letteren er ook heusch iets van weet, is het wel degelijk de moeite waard, om den invloed der Klassieken op Perk's poëzie tot probleem te verheffen.

Maar ik zou dat graag heel nuchter doen. Zonder veel aprioristische beschouwingen. En vooral zonder allerlei ficties, die van een hoogbegaafden, jongen dichter, zooals Jacques Perk bij Gods genade was, nu ook een universeel, en in alle opzichten wonderbaarlijk genie willen maken. Voor niemand wensch ik onder te doen in dankbaren eerbied voor Perk's poëzie. Maar daardoor ben ik nog volstrekt niet verplicht om al de geleerdhedens te aanvaarden, die men vroeg en laat rond zijn jonge wezen heeft gewezen.

Dat hij invloeden heeft ondergaan, spreekt wel vanzelf; al is hij, naar mijn diepe overtuiging, meer dan verreweg de meesten, origineel. En sinds de tegelijk geïnspireerde, en tegelijk ook ernstig geleerde Dr. Donkersloot met zeer betrouwbare visie de vroeger wel wat minder kritisch veronderstelde invloeden op Perk onder de loupe heeft genomen, voel ik me veiliger dan ooit juist in deze opinie. De jonge man, die door zijn dichten aan onze Letterkunde een zoo ontzaglijk grooten dienst heeft bewezen, las graag en las veel. En wie zal ontkennen, dat zijn liefste lectuur menig blijvend effect op zijn geest heeft geoeffend? Maar alvorens men met groote kans van waarheid *onmiddellijke* sporen dier inwerking aanwijst, zal men eerlijkheidshalve hebben na te gaan, of niet 'natuurlijke zieleverwantschap in feite een grootere rol heeft gespeeld bij een min of meer treffende analogie, dan het diep in zich opnemen van anderer uiting. Als de jonge Perk in zeer aparte omstandigheden, (wij kennen die vrij goed uit verschillende brieven) zijn liederen zingt voor het eerst, dan staat hij zoo oneindig veel meer onder den *directen* invloed van eigen harte-inspiratie, dat ik voor mij niet zonder een beetje weerzin kan gaan speuren naar invloed van buiten. En nu bedoel ik natuurlijk niet, dat de uiteindelijk tot stand gekomen redactie dier zangen vreemden inslag ontbeert. Och neen. Daar heeft Kloos zijn deel aan gehad. Zooals men zonder eenig stelling nemen in een bekende polemiek, wanneer men beiden kent, heel helder beseft.

Eén ding is toch wel zeker, nietwaar? Dat een rasecht dichter zeer zelden, maar allerzekerst nooit in de hooge momenten van edele ontroering, uit vreemden schat zal putten. Dat vreemde, indien het onafwijsbaar zeker valt te ontdekken, moet dan wel heel diep en heel waar in de ziel zijn gedrongen, zoodat het niet langer vreemd maar waarlijk eigen is? Doch daartoe hoort een heel innige vertrouwdheid, een zekere een-wording, een, als ge wilt, twee-eenheid. Indien deze er niet is, mag men toch eigenlijk slechts denken aan onbewust plagiaat of reminiscentie.

Mij heeft het daarom altijd verbaasd, dat mensen, die zoo gaarne den nadruk leggen op éénheid-van-vorm-en-gedachte bij mooi oprechte Kunst, dat menschen, die wel haast hun levensdoel schijnen te hebben gemaakt van het verkondigen dezer gedachte, er toch zoo graag op zijn, om Perk's afhankelijkheid te betoogen van Italiaansche poëzie, die hij slechts kende in vertaling.

De vraag, die ik mij thans (voor menigeen wellicht té nuchter) heb te stellen, is dus alleen: hoe stond het bij Jacques Perk met de kennis der Klassieken, toen hij de verzen dichtte, die onze vreugde zijn? Hoe stond het in dit opzicht met de twee-eenheid?

Kloos heeft eens in een zeer booze bui tegen een „goede pater” (het was dan ook mijn zeldzaam-domme collega van Ginneken maar) geroepen, dat Perk wel deugdelijk „dweept” met de klassieken. Ik neem dit, op zijn gezag, zeer gaarne aan. Maar ik noteer er toch aanstonds bij, wat de verontwaardigde Kloos er toen op liet volgen, dat Perk hen, *voorzoover hij kon*, in het oorspronkelijke las.' Want zie, dit vind ik, in dit verband genomen, de aandacht zeer waard.

Het slaat immers bij Kloos op den heelen Perk. Ik bedoel op den Perk, zooals hij na jaren studie was geworden, en zooals Kloos hem tegen het einde zijns levens gekend had. Ook *toen nog* paste bij Kloos' verzekering het desillusioneerende: „zoover hij dat kon”.

Maar wat moeten wij houden van Perk's intellectuele macht op dit punt, vóór hij den cyclus schreef? Konden ook toen, om over lateren tijd geen oordeel te vellen, de grooten der klassieke oudheid zoozeer tot zijn zielebezit zijn geworden, dat men zonder blikken noch blozen van „invloed” op zijn dichtkunst mag reppen?

Zijn brieven aan Ch. van Deventer bewijzen ons hierbij onschatbaren dienst.

Men herinnere zich allereerst bij dit alles, dat de Mathilde van '79 is. In Maart '77 had hij de H.B.S. verlaten, en schrijft ann zijn vriend (ik citeer letterlijk, doch wegens plaatsgebrek, zeer fragmentarisch) : „Reeds nuttigde ik wat declinaties. Ik had nooit gedacht, dat iets vrouwelijks (declinatie is immers femininum?) zoonmalsch kon wezen.”

In Januari '78 lees ik: „Hoe langer hoe meer heb ik zin in theologie, en om die reden geloof ik, dat ik op dat Latijn en Grieksch niet zoo nauwgezet behoef te zijn”. De conclusie is uitermate onjuist! Maar daar hebben wij het hier nu niet over. Ik vestig enkel de aandacht op „dat Latijn en Grieksch” van den toch achttienjarige.

In Juli '78 herhaalt hij zijn beslissing, om in '79 (want van examen

kan dit jaar niets komen) theologie te gaan studeeren. In November van het jaar '78 deelt zijn privaat-leeraar hem mee, dat er in '79 van examen ook niets zal komen, „want dat ik pas in de derde klas van 't Gymnasium was, wat de studie betreft”. Nogeens: hij was achttien jaar, en dichtte reeds vlot. Hij gaf er den brui van, en belandde een poosje bij het Handelsblad.

Einde Februari (we naderen dus reeds sterk den zomer der Mathilde) deelt hij mede, dat hij buiten betrekking is, en „ik werk Caesar en Anabasis bij een knap bejaard man, en ga in de rechten studeeren”.

12 Mei '79: „In September hoop ik admmissie te doen”.

24 Sept. '79: „Ik ben gezakt met een pluimpje.” En dan volgt, wat ieder gezakte sinds Adam en Eva over dat zakken beweert:

„Ik heb het verbazend ongelukkig getroffen. Mijn meester is verontwaardigd over de vragen: goed voor een candidaats: ik zou ze hebben geweten, als ik een stukje had getroffen (het ging dus heusch over vertaling S.) dat ik vroeger reeds had bewerkt. Ik ben gezakt op Ilias VII boek, zeer makkelijk als je een woordenboek bij de hand hebt . . . Ik denk, dat ik een heerlijke klassieke opvoeding achter me zal hebben, wanneer ik zeventig jaar ben.”

Hier laat ik het bij. Ofschoon een of ander citaat me toch nog kon dienen. Zoo bijvoorbeeld, waar hij zijn (veelgevolgde maar noodlottige) methode beschrijft, om te vertalen met een gedrukte vertaling ernaast, die hij praktisch zoowat van buiten leert.

Welnu: in dezen tijd zijn we precies in den tijd zijner wondere verzen. En nu weet ik wel, dat hij af en toe Terentius en Ovidius mooi vindt. En nu geloof ik ook heel graag, dat hij Vergilius bij dit alles toch in zijn hart heeft gesloten. Maar ik kan toch niet nalaten bij mezelf te bedenken, dat ware verrukking voor de Antieken den jongen man toch zou hebben gebracht tot energieker veroveren van de techniek. Dit klinkt misschien nuchter. Doch is het niet waar?

Waarom, zoo vraagt men misschien dan nog, heeft Perk dan boven sommige zijner sonnetten een Grieksch of Latijnsch motto geplaatst? Mijn antwoord luidt: omdat hij dat mooi vond. En verder om niets. Geen humbug noch mode vermoed ik daarbij. Maar het geeft aan die verzen een stemming, een sfeer. Het is als muziek, die het vers begeleidt. Meer evenwel niet.

En dit is wat ik weet over den invloed der Oudheid op Perk's poëzie.

Nijmegen.

AL. SLIJPEN S. J.

Homerus als primitief dichter

Dat Homerus een primitief dichter is zal wel door niemand ontkend worden. Waarin nu precies die primitiviteit bestaat is echter velen niet recht duidelijk. Men heeft onder invloed der zuiver philologische interpretatie voor deze primitiviteit weinig oog gehad, hoezeer men ook de charme van den dichter onderging.

Thans, nu langzaam aan de classieke studie uit haar isolement verlost wordt en andere onderzoekingen ook op haar terrein zich doen gelden, wordt het eigenaardige karakter der Homerische poëzie geleidelijk aan beter begrepen.

In een zeer instructief artikel¹ heeft Hans Henning eenige jaren geleden de aandacht gevestigd op de homerische *vergelijking*, en aangetoond, hoe deze geheel vrij is van onze abstraheering van de onmiddellijke werkelijkheid, en dit door parallellen uit andere primitieve literatuur en door middel van uitvoerig psychologisch onderzoek toegelicht.

Henning betoogt, dat zooals onze taal bij geuraanduiding den geur in onmiddellijk verband brengt met het voorwerp, dat den geur veroorzaakt (wat in sommige gevallen met kleur ook nog gebeurt: de gewone taal² past bijvoorbeeld de kleur blond alleen op „haar” toe) en van jasmijn- en rozengeuren spreekt, zoo Hom. nooit van de werkelijkheid abstraheert bij zijn vergelijkingen, en deze slechts te verstaan zijn als men ze onmiddellijk aanschouwelijk opvat.

Wij zeggen „Odysseus is een vos” en denken bij deze vergelijking terstond aan het tertium comparationis „de slimheid”. Hom. kent zulk een derde niet. Voor H. strekt Harpalion zich uit als een regenworm in den doodstrijd (Il. 13, 654) uitsluitend, omdat de dichter het zoo ziet. Soms ook hoort hij de vergelijking: de Trojaansche grijsaards zitten in de Skaeische poort als piepende krekels in het loof (Il. 3, 152)³.

¹ „Das Erlebnis beim dichterischen Gleichnis und dessen Ursprung”, Ztschr. für Aesthetik und Allgemeine Kunstwissenschaft XIII Band 4 Heft 1919, S. 371—396. Naar wij vernemen is dit tijdschrift op geen der Nederl. bibliotheken aanwezig!!!

² Wij leggen nadruk op dit *gewone taal*, want dichterlijk kan men b.v. spreken van „blonde duinen” (Verkade-album).

³ Men vergelijkte hiermee Gorter's „Mei”. In het begin lezen wij daar:

Dan blies een jongen als een orgelpijp
de klanken schudden in de lucht zoo rijp
als jonge kersen, wen een lentewind
in 't boschje opgaat en zijn reis begint.

Van aanschouwelijkheid is hier geen sprake en slechts met moeite kan men

Het is voor ons niet gemakkelijk ons in deze homerische zienswijze in te denken. Wij zijn overladen met geleerden ballast en letten vaak niet op wat voor de hand ligt. Zelfs iemand als Goethe kwam eerst in Italië tot recht verstaan van H. en toen „schien es die Natur selbst”. Eerst als wij ons van de beperktheid van onze geleerdheid bevrijd hebben, zal het mogelijk zijn tot de bron zelf te geraken. Heeft niet de vergelijking van Odysseus' onrust op zijn bed met de rolpens aan het spit (Od. 20, 25 sq.) allerlei volkomen onbegrijpelijke zwarigheden opgeleverd, eenvoudig omdat men zich van onzen gewonen intellectueelen kijk niet los kan maken.¹

Niet enkel in zijn *vergelijking*, ook in zijn *verhaal* is H. primitief. Door dit over het hoofd te zien miskent men licht het karakter van de Hom. vertellingen, neemt te gemakkelijk zijn toevlucht tot interpolaties, vergetend, dat wij H. niet naar onzen maatstaf mogen beoordeelen.

Als voorbeeld verwijs ik naar II. 9, 529 sq., de bekende episode waarin aan Achilles Meleager als voorbeeld wordt voorgehouden, wiens wrok voor de zijnen tijdens den strijd tusschen de Koereter en de Aetoliërs zeer ernstige gevolgen heeft gehad.

De gebrekkige manier waarop II. ons dit alles meedeelt stempelt het o. i. tot een *primitief verhaal*. De historische of logische volgorde van het gebeuren wordt geheel verwaarloosd. Personen treden plotseling op om even plotseling weer te verdwijnen. Een nauwkeurige beschrijving, hoe alles in zijn werk gegaan is, wordt gemist. Ieder eenvoudig verteller toch is subjectief geïnteresseerd en zal altijd dat het eerst meededen, wat den meesten indruk op hem gemaakt heeft of hem op een gegeven oogenblik belangrijk voorkomt. Hij veronderstelt gewoonlijk nog al wat en laat den hoorder dus meer *raden*.

Vergeet men dit alles, dan kan men het verhaal van Meleager niet begrijpen en zal dan trachten de *natuurlijke onbeholpenheid* weg te

er iets bij „denken”. Het tertium comparationis is duidelijker verderop in het gedicht:

en menig moe man, die zijn avondmaal
nam, luisterde, als naar een oud verhaal,

waar het punt van vergelijking de aandacht is, wat evenwel slechts langs den weg der abstractie te ontdekken is.

¹ Bekker zei van deze vergelijking dat zij „gehört zu den wunderlichsten” en vindt haar bovendien „unleidlich”. Faesi merkt er bij op: „auch dreht, worin das tertium comparationis liegt, die Magenwurst ein Anderer, während Odysseus sich selbst bewegt”. — Alle moeilijkheid vervalst als men slechts de beweging *ziet* én van Od. én van de rolpens.

nemen door van latere toevoegingen te spreken¹ en zoo H. in een modern keurslijf dwingen. Een modern verteller toch zou heel anders te werk gegaan zijn, en als moderne *les* zou het aan doeltreffendheid (immers het „overbodige” weglatend) stellig gewonnen hebben, doch tevens aan bekoorlijkheid ingeboet.

De bekoorlijkheid van het primitieve gedicht en het primitieve verhaal is de aanschouwelijkheid en onmiddellijkheid. *Wij* zijn het contact met de werkelijkheid om ons heen reeds lang kwijt en lezen slechts middellijk. Wij kunnen niet meer zien noch hooren, wij „denken” slechts. De primitief (en in zooverre dus ook Hom.) is een en al oor en een en al oog.

Het aanschouwelijke kan ook liggen in *taal* en *stijl*. Woorden zijn in hun oorsprong veelal werkelijkheidsnabij.² Echter ook het zinsverband kan dit primitief karakter vertoonen. Eerst dan wordt het aanschouwelijke pas recht een inhaerent gedeelte van het verhaal.

De primitieve taal ziet de gebeurtenissen zich in den tijd aan elkander rijen en verbindt de zinnen, die dat gebeuren weer moeten geven hoogstens door een copula (ons: en, en toen, en dan). Een *rangorde* van het gebeurde (vgl. het prim. verhaal) kent zij niet. Alles komt in één vlak te liggen. Slechts het zich ontwikkelend taalbewustzijn, dat nauw samenhangt met het voortschrijdend cultuurproces, brengt relief aan. Dan gaat men argumenteeren en motiveeren en ontstaan de causale en concessieve voegwoorden, die zonder bezinning onbegrijpelijk zijn. Volgens Meijer³ is het de lust tot ordenen, bouwen, die het voegwoord het leven gaf.

Naast vergelijking e. a. is dus de nevenschikking of parataxis de oorzaak van de ongekunsteldheid en de bekoring van een primitief

¹ Paesi spreekt hier van: „der historische Zusammenhang der wohl durch *manche späteren Zusätze* (curs. v. o.) noch erweiterten und eben deshalb im einzelnen vielfach nicht recht klaren Erzählung.”

² Het aanschouwelijk moment kan soms een verrassend licht werpen op „woordbeteekenissen”, zoo beteekent b. v. het lat. *nitor steunen, klimmen, zich inspannen*. Men *ziet* in het Italiaansche heuvelland den bergreiziger steunend op zijn stok, met *inspanning* van alle krachten den berg *beklimmen*. Niet minder taal vormend is geweest de praktijk van het leven. Cassirer (Sprache und Mythos Leipzig 1925) geeft o. a. als voorbeeld bij Indianenstammen *nolávoa* dat *dansen* en *arbeiden* beteekent, omdat dans en arbeid hetzelfde doel n.l. de levensverzorging dienen. C. verwaarloost echter te veel het aanschouwelijk moment (b.v. S. 34).

³ Meijer, Deutsche Stilistik 2^e Aun. München, S. 80 zegt dat deze lust „aus vielen einräumigen Hütten grosse zimmerreiche Paläste schut und aus kiemen Formelversehen dogmatischen oder liturgischen Inhalts umfangreiche Religions- und Weltweisheitssteine.

verhaal of gedicht, kenmerk van die frissche spontaneïteit, die een volk aan het begin van een kultuurperiode eigen is.

Hom. heeft een dergelijke parataxis gekend, ook al ontgaat dit de meeste lezers van „vertalingen” en zeer velen, die H. in het oorspronkelijk lezen. Zijn zinnen worden vaak door δέ of ἔπειτα δέ verbonden, dat ongeveer de kracht heeft van ons: en, en dan (of: en toen), ook daar waar men het pleegt te vertalen door „maar” of „want.”

Door vergelijking met een ander zeer verwant literatuurgenre, dat evenals Hom. aan het begin van een kultuurperiode ontstaan is en dus eveneens als „overgangsliteratuur”¹ te karakteriseeren is, krijgt deze paratactische eigenaardigheid bij Hom. achtergrond en teekening.

Wij bedoelen de Oud-Testamentische verhalen. Zooals wij die kennen gaat van de oorspronkelijke charme veel verloren. Onze vertalingen zijn *moderne* vertalingen met een praktisch doel. Het naieve karakter dezer verhalen raakt zoo op den achtergrond.

Het verhaal van Abrahams offerande b.v. (Gen. 22) moeten wij, willen wij den *geest* van het verhaal laten spreken, ongeveer aldus weergeven:²

(En dan) staat Abraham ‘s morgens vroeg op (en dan) gaat hij zijn ezel het tuig ombinden (en dan) neemt hij twee van

¹ Wij hebben in onze eigen literatuur een merkwaardig voorbeeld van zulk een „overgang” in den onlangs gevierden Stalpaert van der Wielen, die in de N. R. C. (Avondblad E, 20 Dec. 1930) door J. Prinsen J.Lzn. tot de primitieve kunst wordt gerekend, terwijl hij in enkele van zijn verzen Renaissance-invloed doet zien.

Men vergelijkke:

Jesus beklom een bootje
B n voer ten zeewaert in
Het kreeg zoo menigh stootje
Bn hij lagh er niet te min
Wel vast en diep bij 't roer en sliiep
Wel vast en diep met koele sin.

met het volgende, (dat al direct met een voegwoord begint)

Als Jola (= de Ziel), d'onberade maegd
Van Jesus haer vlucht nam ter wereld-waerd in
En van hem snel wierd nagejaegt
Al lopende roepende: „Schoone Goddin
Toeft wat, weest niet verbolgen!
By, waerom loop je dus tegen de wind?
Leeuwen, noch Beeren, noch Tyg'ren u volgen,
Maer het is Jesus die U zoo bemind!”

² De vertaling is hier van A. v. d. Flier, die over de „Israëlietische Vertelkunst” schreef in „Onze Eeuw” 1920 blz. 340—358”.

zijn knechten mee en Izak zijn zoon, (en dan) gaat hij brandofferhout splijten (en dan) richt hij zich op (en dan) gaat hij heen, enz.

En iets verder:

(en dan) neemt Abraham het brandofferhout, (en dan) legt hij het op Izak zijn zoon (en dan) neemt hij in zijn hand het vuur en het mes (en dan) gaan zij beiden te zamen enz.

Het verbindingswoordje dat hier de stijl stempelt is de z.g. wau copulum, die wanneer twee *handelingen* verbonden moeten worden, als wau consecutivum dienst doet (in het eerste geval „we”, in het tweede „wa”).

Nu *vertaalt* men deze wau op zeer verschillende manieren. Soms door „want” of „maar” doch ook door „zoodat”, „opdat”, „terwijl”. Enkele voorbeelden mogen deze laatste overzettingen toelichten:

Gen. 18 vs. i: *En* Jahwe verscheen hem . . en hij zat in de deur van zijn tent (= terwijl hij in de deur v. z. t. z.); Jozua 4 vs. 16: Gebied den priesters, *en* zij zullen uit de Jordaan gaan (= *opdat* of *dat* zij uit de J. gaan); Num. 23 vs. 19: God is geen man en hij zal liegen (== zoodat hij zal liegen).

De verschillende vertalingen nu (de nuanceeringen zijn nog veel talrijker dan men uit deze voorbeelden kan opmaken) zijn o. i. niet anders dan een *tegemoetkoming aan het modern taalbewustzijn*, dat zonder den invloed van de literatuur ondenkbaar is. De primitieve taal zette „en” („en dan”), omdat het voor onze „verklaringswoorden” „omdat”, „opdat”, „wanneer” geen of zoo goed als geen termen ter beschikking had. Illustratief hiervoor is de beschrijving van de herkenning door Jozef van zijn broers:

Gen. 42 vs. 7 „(En dan) ziet Jozef zijn broeders (en dan) kent hij hen”, wat in de Statenvert. is weergegeven door: „als Jozef zijne broederen zag, zoo kende hij hen”, welke vertaling ongetwijfeld veel van de oorspronkelijke aanschouwelijkheid doet verliezen.¹

Behalve deze „beteekenissen” heeft men, zooals wij zeiden, „we” ook de beteekenis „maar” en „want” gegeven. Het heeft hierin (wij

¹ A. v. d. Flier blz. 340 zegt naar aanleiding van deze plaats: „Dit (n.l. de meer letterlijke vertaling) is aanschouwelijker en tegelijk juist. Want het zien, liet opvangen van het gezichtsbeeld gaat aan de verstandswerking van het kennen vooraf, hoe snel het een ook op het andere moge volden. Een bepaling als door: toen, moet daarom altijd met zekere speelruimte worden genomen en liet verband, dat hiermede tot stand wordt gebracht heeft noodzakelijk zekere speelruimte, zit altijd min of meer los, wat in het Hebreuwsch evenzeer wordt vermeden”.

wezen er reeds op) een merkwaardige overeenkomst met het Grieksche δέ dat in Hom. vaak in verbinding b.v. met ἔπειτα voorkomt (= en toen (vervolgens)).

De oorspronkelijke functie van deze woordjes is enkel een aan elkaar verbinden van opeenvolgende gebeurtenissen, *zonder van het bepaalde karakter van die verbinding iets te zeggen*. Wij kunnen ons zinnen moeilijk anders dan door middel van causale, concessieve, explicatieve e. d. voegwoorden verbonden denken, en het kost ons moeite ons in te denken een zinsverband dat zulk een verbinding nog niet kende.

Hom. is evenwel (en ook de O. T. Verhalen) voor den *hoorder* en niet voor den *lezer*.

Men moet zich altijd den verteller denken, *bezig met* vertellen. Soms rust hij even en gaat dan plotseling over in iets totaal anders. De suggestieve werking is onmiskenbaar.

Wat zulk een pauze vermag wordt duidelijk b. v. in Il. 1, 51 v. v.

en vervolgens (αὐτὰρ ἔπειτ') (= en toen) op hen af afzendinge de scherpe pijl
schoot hij — *en* altijd door brandden de voortdurende brandstapels der lijken.

De plotselinge overgang doet scherper het schrijnende van het zware verlies der Grieken uitkomen, dan woorden vermogen. De spanning neemt toe, doordat de *toon*, het *gebaar*, vooral de *rust* het ontbrekende aanvult.

Maar zoo is ook duidelijk dat iedere vertaling (Voss en Vosmaer ten spijt) falen moet.

Almelo.

J. R. BUISMAN
